

Kozári Monika: Andrásy Gyula.
Gondolat Kiadó, Budapest, 2018, 244 oldal

Ahogy a könyv bevezetőjében a szerző, Kozári Monika is említi, idősebb Andrásy Gyula ugyan közkedvelt témát szolgáltatott a 20. század első felében író magyar történészeknek (Wertheimer Ede: Gróf Andrásy Gyula élete és kora. I–III. 1910–1913.; Angyal Dávid: Gróf Andrásy Gyula, 1941.; Hegedüs Loránt: Két Andrásy, két Tisza. ²1938.) a modern történetírás eszközeivel dolgozó szakemberek azonban eddig elkerülték, vagy csak más témák révén írtak a személyéről. Amennyiben mégis az egyetemi hallgatók, tanárok és kutatók látókörébe került, akkor az leginkább Diószegi István külpolitikával és kapcsolattörténettel foglalkozó mo-

nográfiája (Diószegi István: Bismarck és Andrásy, 1998.), vagy épp Kozári Monika korábbi művei (*Tisza Kálmán és kormányzati rendszere*. 2003.; *A dualista rendszer*, 2005.; *A dualizmus kora*, 2013.) révén történt.

Andrásy Gyula alakjáról számottevő irodalom született.¹ A nemzetközi irodalomban a szerzők nem csak hatalmas forrásismeretről tesznek tanúbizonyságot, hanem előszeretettel vonultatnak fel politikai biográfiákat, ahonnan akár szélesebb kontextust is meríthetnek a fontos döntéshozói adottság vagy életesemény felderítéséhez, amely közrejátszhatott egy-egy történelmi eseménynél. Az angolszász történétírók azonban jobb híján csak régi biográfiákkal dolgozhattak, amikor könyveikben Andrásyról próbáltak képet alkotni: a hagyományos Wertheimer-féle életrajzi trilógián kívül az angoloknál mérvadónak számító Robert William Seton-Watson-féle könyvet használhatták. Jeszenszky Géza munkájából (Az elveszett presztízs, 1994) tudjuk, hogy a bécsi Times skót származású publicistája, a szlávokat elfogultan támogató Seton-Watson pátoszos és elfogult írásai okozták a magyar kü-

lügyi presztízs romlását, és a nyugat-európai közvélemény kedvezőtlen alakulását. Seton-Watson az 1935-ben, a Macmillan kiadónál megjelent történelmi művében (Disraeli, Gladstone, and the Eastern Question) kitarított koncepciója mellett. A titkosított angol külügyi dokumentumok először a 1920–1930-as években láthattak napvilágot, és Seton-Watson az elsők között értekezett tudományos igényvel a „nagy háborúhoz” vezető okokról, miközben Andrassy szerepét is hangsúlyozta művében, tipizálva azt a későbbi írók számára.

A feladat tehát hosszú ideje „adott volt” Kozári Monika és a magyar történészek számára. Képesek vagyunk-e meghaladni Wertheimer egy évszázados monográfiáját ekkora idő távlatából, egyes források megsemmisülésével számolva? Valamint képesek vagyunk-e modern történetírói szemlélettel felvértezve, hiteles képet festeni Andrassy Gyuláról a hazai történetírókon túl a külföldi szakemberek számára?

Andrassy magyar belpolitikában betöltött szerepének újszerű ábrázolása más szemszögből világítja meg a kiegyezést követő berendezkedést a korábbi Andrassy monográfiákhoz képest. A

gróf – ahogy a szerző is idézi Deák Ferencet – „gondviselés-szerű férfiként” kerül a miniszterelnöki székbe, ez a gondviselés pedig nem kis részben Andrassy saját munkájának köszönhető. Andrassy ügyes politikusként nyúlt hozzá a kiegyezést követő minden olyan témához, melyben a közjogi helyzet szerepet játszott. Így a kormányalakulástól a kezdeti költségvetésen át a honvéd- és véderőtörvény vitáig minden témában jelesen védte álláspontját.

A könyv felépítését tekintve két bevezető fejezetben foglalkozik a reformkorban, forradalomban és emigrációban politikai karriert építő Andrassyval. A bevezetés után következik a miniszterelnöki időszakokkal foglalkozó két hosszabb fejezet, melyben az olvasót leginkább a Lederer Béla gyűjteményéből kölcsönzött beszédek hozzák közelebb a korszakhoz, majd szerző a politikai életrajzot epizodikus történetekkel zárja. Az első, a miniszterelnöki munkával foglalkozó fejezetben az Andrassy politikájára adott reakció és interakció kapcsán kap szerepet az ellenzék és a képviselők, valamint a politikai körülményeket meghatározó két korszakformáló politikus, Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán is. Ez által belá-

tást nyerhetünk az Andrássy miniszterelnöksége alatt zajló politikai diskurzusba. Ahogy Kozári bemutatja, a miniszterelnök politikusként történő megnyilvánulásai (a nemzetiségi kérdéséről, a delegációk vitájáról, az erdélyi sajtóviszonyokról, és kiváltképp a kereskedelmi vita kapcsán) előre jelzik a dualizmus politikai terhet, a közjogi kérdés primátusát.

Andrássy egyik első beszédében számot vetett a korábbi politikájával, a közjogi helyzettel, a balközép párttal és az egyes intézmények működésével. Ez a beszéd előre vetítette a következő három évben folytatott politikát is. Az 1869–1872-i országgyűlés megnyitásának ügye – csakúgy, mint korábban a címerhasználat, lobogók és honvédség ügye – magában hordozta az alkotmányjogi kérdésbe burkolt törekvéseket az ellenzék részéről, melyet a kiegyezés szellemiségében tevékenykedő Andrássy és Deák ekkor még érzékeny kompromisszumokkal tudott csendesíteni.

A könyv egyik legnagyobb erőssége a korabeli kormányzás feladatainak epizodikus részletezése. Tudomást szerzünk Andrássy tevékenységéről az első balkáni szláv mozgolódásokról, a dalmát felkelésekről, az első

költségvetési vitákról, továbbá miniszteri fizetésekről és a számvevőszék felállításáról. Ezek mind olyan feladatok voltak, amelyekben a kormányzat a bevett joggyakorlat hiányában precedenst teremtett. Eötvös idézett leveleiből pedig kitűnik, hogy a kormányzat szinte megbénult Andrássy nélkül. 1871-ben ismét a miniszterelnök személye volt a mérvadó, amikor Eötvös halálát követően számos személyi csere történt a kormányban.

A könyvben a szerző részrehajlás nélkül igyekszik bemutatni a kor politikai spektrumát. Sokat számított Andrássy személye a dualizmus első éveiben, ám nem jelentett garanciát a politikai győzelemre. Erre jó példát nyújt az a parázs vita, mely a municipalista ellenzék révén elodázott köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényből keletkezett. Andrássynak a törvény elfogadtatásában kulcsszerep jutott, hiszen – ahogy az ellenzéki Várady Gábor is említette – szemben a korábbi, 1865-i álláspontjával. A szerző ezzel az idézettel rámutat, hogy a miniszterelnök egyes politikai lépései a népszerűtlenségük ellenére is folytatódtak.² Andrássy igazi megpróbáltatása azonban a Hohenwart-válsággal jött el,

amikor a cseh realizmust és a föderációt támogató mozgalmak zavarták meg a Lajtán túli belpolitika egységét. A szerző ennek kapcsán Kónyi Manó 1890-i tanulmányát idézi, amely Beust és Andrassy politikai lobbijáról szól. A két politikus azért versengett, hogy Ferenc József uralkodót meggyőzzék a követendő helyes politikáról. Ebből végül a magyar miniszterelnök került ki győztesen, és ezzel Andrassy a korábban ábrázolt pragmatikus, közjog alapján érvelő politikus helyett valóban pánszlávellenes politikusként tűnik fel, megerősítve ezzel a korábban említett angolszász történészek tézisének. A külügyminiszeri kinevezésekor Andrassy lemondott a miniszterelnöki posztról, utódja Lónyay Menyhért lett. Leköszönéséről a szerző Mikszáthot idézi, valamint a kormányzás mérlegének megvonásához kontrasztba állítja Irányi Dániel interpellációját és Andrassy védekezését az 1871. január 25-i miniszterelnöki költségvetési vitáról. Mivel a kötet nagy része – egy kisebb összefoglaláson kívül – a miniszterelnöki évekről íródott, az olvasó maga vonhatja le az egyes epizódokból a miniszterelnöki pályafutás tanulságait.

A könyv utolsó harmadában a külügyminiszeri tevékenységé-

ről írt rövid összefoglalót olvashatunk, amelyben szerző egyaránt hivatkozik olyan elismert szerzőkre, mint A. J. P. Taylor és Diószegi István. Azonban – bármennyire is jól körbejárt ez a téma az említett történészek által – kissé rövidnek hat ez a fejezet a miniszterelnöki tevékenység mellett. Végezetül pedig egy olyan összefoglalást kapunk utolsó éveiről, amelyben családja és az olyan nagy formátumú politikusok, mint Bismarck is szerepet kapnak.

Kozári Monika Andrassy Gyuláról írt kötete hiánypótló darabbá válhat. A Gondolat Kiadónál megjelent könyve jól megfogalmazott, közérthető művet ad az olvasó kezébe, melyben fellelhetőek a politikus életének és miniszterelnöki pályafutásának legfontosabb pillanatai. A magyar olvasóközönségnek írt könyv kiváló, tudományos igényességgel megírt munka, azonban a szerző által említett mozaikszerűségéből adódóan inkább az ismeretterjesztés felé hajlik. Amennyiben angol fordítás is készülne a kötetből, a korszakkal foglalkozó külföldi kutatók is teljesebb képet kaphatnának a dualizmus egyik legjelentősebb magyar alakjáról. Az életút teljességének feltárásához viszont további hazai kutatásokra lesz

szükség, kiegészítve a könyvben elkezdett munkát, hiszen Andrassy életének egyes „jobban feldolgozottak” vélt fejezetei legalább annyira fontosak, mint miniszterelnöki pályafutása. A politikus karrierjét továbbá érdemes lenne – a külföldi történetírókhoz hasonlóan – magánéleti eseményekkel kiegészítve, tágabb kontextusban elemezni. A könyv tehát remek apropó lehet arra, hogy a hazai történészek ezen az ösvényen elindulva járuljanak hozzá a 19. század és az Osztrák-Magyar Monarchia történetének globális kutatásához.

Bordás Bertalan
történész, doktorandusz
Pécsi Tudományegyetem

Protestant Identity and Community Learning
Protestáns identitás és közösségi tanulás
The Effects of Reformation on Education Today
A reformáció hatásai napjaink oktatására és nevelésére
Pusztai Gabriella, Kozma Tamás, szerk.
Hungarian Educational Research Journal Vol. 7 (2017) Supplement 2
(<http://herj.lib.unideb.hu>)

A Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének nemzetközi szakfolyóirata tematikus számmal tisztelgett a reformáció félévezredes jubileuma előtt. Ez a tény önmagában talán kevésbé keltené fel olvasó figyelmét, hiszen a protestáns iskoláztatás vizsgálata hazánkban a

¹ A régebbi munkák közé tartozik William Norton Medlicott könyve (*The Congress of Berlin and After. A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement. 1878–1880.* F. Cass., London, 1963.), valamint Richard Millman írásai a keleti kérdéstről és a berlini kongresszusról (pl. *Britain and the Eastern question. 1875–1878.* Oxford, 1979.), az újabbak közé például Milos Ković angol-balkáni kapcsolatokkal foglalkozó munkája (*Disraeli and the Eastern Question.* Oxford University Publ., Oxford, 2011.).

² Először a francia–porosz háború esetében, amikor Andrassy a képviselők előtt ködösített a delegációkban lezajlott politikai harcokról, és a saját politikai semlegességét kommunikálta, Beust közös külügyminiszter valós, beavatkozáspárti álláspontját elfedve (ld. az ismertetett munka 179–183. lapjait).

neveléstörténet hagyományos témakörének számít. Azonban, amint arra a szám alcímei utalnak, a történeti forrásanyag feltárásának igénye mellett, e vállalkozásnak szintén aktualitást ad az újra kiterébélyesedett egyházi iskolahálózat kutatása. Azok a nevelésszociológiai vizsgálódások váltak aktuálisak, melyek az